

TIDSSKRIFT FOR
DANSKDIDAKTISK FORSKNING

Flersprogethedsdidaktik og sproglig opmærksomhed

– et ph.d.-projekt i og på tværs af
grundskolens sprogfag og klassetrin

Natascha Drachmann, ph.d., lektor, Slotshaven Gymnasium.

*Afhandlingen blev forsvaret den 5. januar 2024
på Københavns Universitet.*

Gennem et læreplans- og multicasestudie undersøger ph.d.-projektet *Sproglig opmærksomhed via en flersprogethedsdidaktik – Et læreplans- og multicasestudie på tværs af sprogfag og klassetrin i grundskolen* 1., 5. og 7. klasseelevers sproglige opmærksomhed i rammen af en flersprogethedsdidaktik i og på tværs af dansk, dansk som andetsprog, engelsk, fransk og tysk. Projektet anser alle grundskoleelever som flersprogede, fordi alle lærer tre sprog i skolen (dansk, engelsk, fransk/tysk) samt stifter bekendtskab med andre sprog udenfor skolen (hjemmesprog udover dansk og sprog via sociale medier, gaming, rejser etc.). Afhandlingen er artikelbaseret.

“ Hvordan giver elever, hvis sprogundervisning er baseret på en flersprogethedsdidaktik, udtryk for sproglig opmærksomhed i interviews?

Forskningsspørgsmål

Projektets overordnede forskningsspørgsmål og tre underordnede spørgsmål lyder:

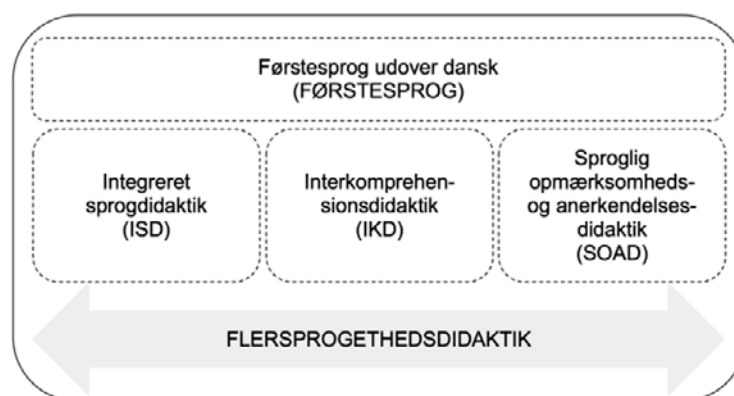
Hvordan kan sproglig opmærksomhed hos elever i 1., 5. og 7. klasse konceptualiseres i rammen af en flersprogethedsdidaktik på tværs af grundskolens sprogfag?

- Hvordan er flersprogethedsdidaktik og sproglig opmærksomhed integreret i og på tværs af læreplaner for dansk, dansk som andetsprog, engelsk, fransk og tysk i den danske grundskole?
- Hvordan manifesterer sproglig opmærksomhed sig hos elever, der undervises via en flersprogethedsdidaktik?
- Hvordan giver elever, hvis sprogundervisning er baseret på en flersprogethedsdidaktik, udtryk for sproglig opmærksomhed i interviews?

Projektet er finansieret af Ph.d.-rådet for Uddannelsesforskning og er et delprojekt i forskningsprojektet *Plurilingual Education – Minority and Majority Students’ Language Awareness across Educational Levels* (PE-LAL, Daryai-Hansen et al., 2024). I det følgende introducerer jeg først projektets teoretiske ramme samt dets design, metodologi og empiri. Herefter præsenterer jeg projektets væsentligste konklusioner og bidrag. Afsluttende peger jeg på projektets implikationer for sprogfagenes praksisudvikling.

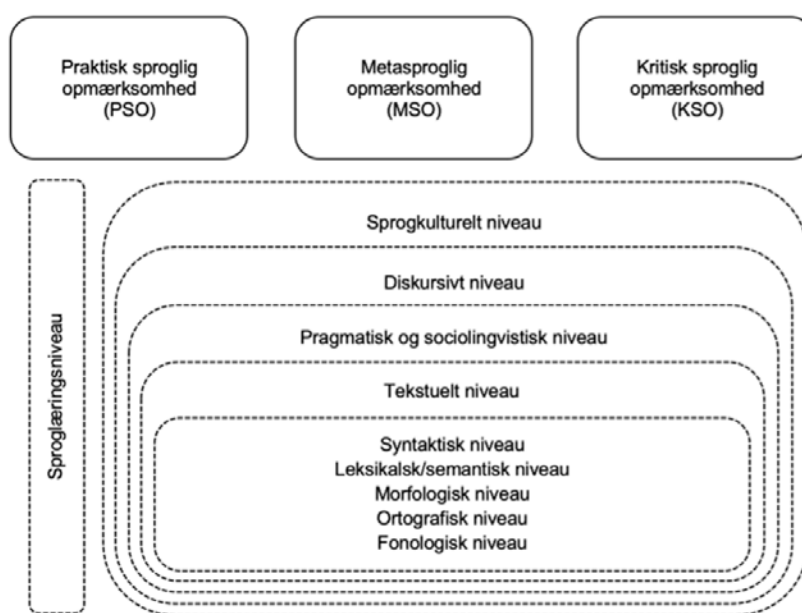
Teoretisk ramme

Projektet trækker på PE-LAL-projektets teoribaserede operationalisering (Daryai-Hansen et al., 2022), som vi udviklede i den indledende fase af PE-LAL-projektet. Operationaliseringen består af to modeller. Model 1 operationaliserer *flersprogethedsdidaktik* (se Figur 1). Modellen er udviklet med afsæt i Candelier et al. (2010) og skelner mellem tre forskellige måder at arbejde med flersprogethedsdidaktik på (*integreret sprogdidaktik*, *interkomprehensionsdidaktik* og *sproglig opmærksomheds- og anerkendelsesdidaktik*) samt en transversal dimension med fokus på *førstesprog udover dansk*.

Figur 1. Teoribaseret model for flersprogethedsdidaktik

Model 2 operationaliserer *sproglig opmærksomhed* (se Figur 2). Modellen er udviklet med afsæt i van Lier (2004) og en videreudvikling af Daryai-Hansen et al. (2019) og skelner mellem tre dimensioner af sproglig opmærksomhed (*praktisk sproglig*, *metasproglig* og *kritisk sproglig opmærksomhed*), der kan rette sig mod ni sproglige niveauer, som dækker det komplekse sprogsystem.

Figur 2. Teoribaseret model for sproglig opmærksomhed

Baseret på en abduktiv tilgang (Timmermans & Tavory, 2012) videreudviklede vi i PE-LAL-projektet løbende den teoribaserede operationalisering på baggrund af projektets empiriske data, så de to modeller til sidst mandede ud i én samlet teori- og empiribaseret konceptualisering. Den endelige konceptualisering præsenteres i Figur 4 til sidst i artiklen.

Design, metodologi og empiri

Projektet består af to delstudier: et læreplansstudie og et multicase-studie.

Læreplansstudiet er en dokumentanalyse af udvalgte dele af faghæfterne for grundskolens fem obligatoriske sprogfag: dansk, dansk som andetsprog (supplerende), engelsk, fransk og tysk. I dokumentanalysen fokuserer jeg på det eksplicite curriculum og foretager en kvalitativ kodning og indholdsanalyse (Mayring, 2015).

Multicasestudiet består af tre cases: 1., 5. og 7. klasse. De tre cases er udtryk for en informationsorienteret udvælgelse og forstås som atypiske cases, da de repræsenteres af tre klasser udvalgt på en københavnsk grundskole med særlig profil inden for dansk som andetsprog og en allerede eksisterende eksemplarisk flersprogethedsdidaktisk praksis. I hver af de tre cases udvalgte jeg fire fokus-elever (to elever med førstesprog udover dansk, to elever med dansk som førstesprog, se Figur 3), som jeg fulgte særligt tæt under dataindsamlingen.

7. klasse	 Nabiha	 Sana	 Clara	 Sibylle
	Pige, 13 år, somali	Pige, 13 år, arabisk	Pige, 13 år, dansk	Pige, 13 år, dansk
5. klasse	 Alena	 Baldur	 Jonathan	 Lucas
	Pige, 12 år, albansk	Dreng, 11 år, islandsk	Dreng, 11 år, dansk	Dreng, 11 år, dansk
1. klasse	 Malik	 Yasmin	 Lara	 Oscar
	Dreng, 7 år, urdu	Pige, 8 år, turkmensk	Pige, 7 år, dansk	Dreng, 7 år, dansk

Figur 3. Projektets 12 fokuselever

Via et samarbejde med projektskolens ledelse tilrettelagde jeg særlige flersprogethedsdidaktiske *sproguger* i hver af de tre klasser (to sprog-uger pr. klasse), hvor klassernes sproglærere underviste eleverne i et flersprogethedsdidaktisk undervisningsmateriale. Undervisningsmaterialet blev udviklet med afsæt i PE-LAL-projektets teoribaserede operationalisering via et samarbejde mellem klassernes sproglærere og undertegnede.¹

Multicasestudiets dataindsamling foregik under sprogugerne, hvor jeg via semistruktureret klasserumsobservation indsamlede feltnoter, elevartefakter, fotos og lydoptagelser, samt efter sprogugerne, hvor jeg via semistrukturerede og foto-eliciterede gruppeinterviews

“ Elevernes sproglige opmærksomhed bliver med alderen mere kompleks.

med fokuseleverne indsamlede interviewdata. Efterfølgende transkriberede og foretog jeg kodning og kvalitativ indholdsanalyse (Mayring, 2015) af multicasestudiets data. Først undersøgte jeg elevernes sproglige opmærksomhed i hver af de tre cases, hvorefter jeg gennemførte cross-case-analyser.

Bidrag til læreplansforskning og -udvikling

Læreplansstudiets væsentligste konklusion er, at både sproglig opmærksomhed og flersprogethedsdidaktik er integreret i sprogfagernes læreplaner, men på forskellige måder. Sproglig opmærksomhed er integreret systematisk i alle sprogfag og på tværs af klassetrin primært via et samspil mellem *praktisk sproglig* og *metasproglig opmærksomhed*. Til gengæld er *kritisk sproglig opmærksomhed* i mindre grad integreret, og kun i de ældre klasser. Flersprogethedsdidaktik derimod er sporadisk, usystematisk og i meget begrænset grad integreret og uden blik for kontinuitet eller progression på tværs af klassetrin eller sprogfag.

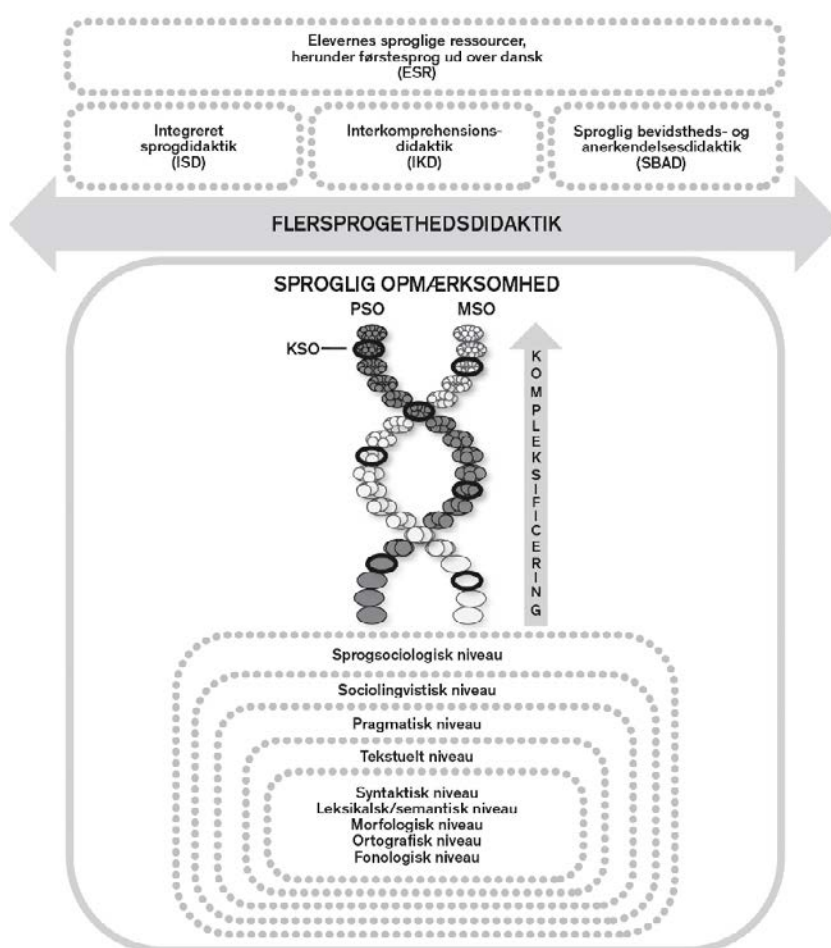
Jeg peger derfor på tre centrale udviklingsområder for sprogfagernes læreplaner. For det første argumenterer jeg for, at *kritisk sproglig opmærksomhed* indføres i den tidlige sprogundervisning. For det andet for, at danskfagets fagtraditioner revurderes, så faget ikke kun ser sig selv som et literacyfag, men også som et sprogtilegnelsesfag i rækken af skolens andre sprogfag. For det tredje for, at sprogfagernes dannelsesdimension opprioriteres ved at åbne sprogfagene for flere og andre sprog og udgøre et vindue til verdens sproglige mangfoldighed. De tre udviklingsområder er sidenhen indarbejdet i PE-LAL-projektets Anbefalinger til en styrket flersprogethedsdidaktik i grundskolens sprogfag og i Almen Sprogforståelse i gymnasiet.

Bidrag til sprogpædagogisk forskning og teoriudvikling

Multicasestudiets væsentligste konklusion er, at sproglig opmærksomhed kan manifestere sig og udtrykkes som *praktisk sproglig*, *metasproglig* og *kritisk sproglig opmærksomhed* af elever i både 1., 5. og 7. klasse i rammen af en flersprogethedsdidaktik, og at der på tværs af klassetrin er ligheder og forskelle i måden, hvorpå den sproglige opmærksomhed manifesteres og artikuleres. Mens sproglig opmærksomhed hos de yngste elever ofte retter sig mod det fonologiske, ortografiske og leksikalsk/semantiske niveau og manifesterer sig som *praktisk sproglig* eller *metasproglig opmærksomhed*, rettes den hos de ældre elever mod et bredere udvalg af de sproglige niveauer og manifesteres primært som *metasproglig opmærksomhed*. Elevernes sproglige opmærksomhed bliver med alderen mere kompleks. Projektets fund indikerer, at sproglig opmærksomhed hænger sammen med kognitiv aldersudvikling, men da der inden for hvert klassetrin ses individuelle forskelle blandt

elevernes sproglige opmærksomhed, kan der ikke siges at være tale om en lineær kognitiv udvikling.

PE-LAL-projektets endelige teori- og empiribaserede konceptualisering ses i Figur 4.

Figur 4. Empiri- og teoribaseret model for elevers sproglige opmærksomhed på tværs af uddannelsesniveauer i rammen af en flersprogethedsdidaktik (Daryai-Hansen et al., 2024, s. 41)

Mens der kun er foretaget minimale ændringer i flersprogethedsdidaktikken som ramme, er der centrale ændringer i visualiseringen af sproglig opmærksomhed. Modellen illustrerer, at sproglig opmærksomhed kan rette sig mod ni sproglige niveauer (for en uddybning af niveauernes indhold, se Tabel 1 på næste side).

Det sprogsociologiske niveau	Hvilken rolle har sprog i samfundet?	Fx sprogpolitik, sproglige holdninger, sproglige hierarkiseringer
Det sociolingvistiske niveau	Hvordan bruges sprog i sociale kontekster?	Fx brug af særlige dialekter, sociolekter, regiolekter, multilekter eller kronolekter
Det pragmatiske niveau	Hvordan bruges sprog i kommunikative kontekster?	Fx høflighed, ironi, formel og uformel sprogbrug, sprogets formål og funktion
Det tekstuelle niveau	Hvordan bygges en tekst op?	Fx særlige genretræk, sammenhæng i tekstens indhold og sproglige struktur
Det syntaktiske niveau	Hvordan bygges sætninger op?	Fx rækkefølge på sætningens led, sætningens for- og bagfelt
Det leksikalsk/semantiske niveau	Hvad betyder ord?	Fx særlige ord eller <i>chunks</i>
Det morfologiske niveau	Hvordan bøjes ord?	Fx bøjning af udsagnsord efter person, tal og tid eller navneord efter tal og køn
Det ortografiske niveau	Hvordan staves ord, og hvordan bruges tegnsætning?	Fx forskellige skriftsystemer, bogstaver, skrifttyper, punktum og komma
Det fonologiske niveau	Hvordan udtales lyde, ord og sætninger?	Fx særlige sproglyde eller sprogets melodi

Tabel 1. Ni niveauer for sproglig opmærksomhed (Daryai-Hansen & Drachmann, 2024, s. 45)

Derudover viser modellen, at sproglig opmærksomhed kan manifestere sig hos både yngre og ældre elever som *praktisk sproglig*, *metasproglig* og *kritisk sproglig opmærksomhed*. De tre dimensioner af sproglig opmærksomhed er visualiseret via en spiral bestående af to kæder, der hver indeholder byggeklodser. Byggeklodserne symboliserer manifestationer af sproglig opmærksomhed, som den kommer til udtryk hos den enkelte elev. Mens den ene kæde symboliserer *praktisk sproglig opmærksomhed* (PSO), symboliserer den anden kæde *metasproglig opmærksomhed* (MSO). Disse kæder er uafhængige af hinanden, da de to dimensioner af sproglig opmærksomhed kan manifestere sig hver for sig. Sommetider optræder de dog på samme tid, visualiseret ved, at kæderne krydser ind over hinanden. *Kritisk sproglig opmærksomhed* (KSO) kan i modsætning til de andre dimensioner ikke optræde selvstændigt, men udspringer altid af og er således altid forbundet til enten *praktisk sproglig* eller *metasproglig opmærksomhed*. *Kritisk sproglig opmærksomhed* er derfor illustreret via sorte ringe, der lægger sig omkring byggeklodserne på de to kæder.

“ I sjældne tilfælde kan alle tre dimensioner af sproglig opmærksomhed optræde samtidigt.

I sjældne tilfælde kan alle tre dimensioner af sproglig opmærksomhed optræde samtidigt. Byggeklodserne i de to kæder går fra at være simple og udelte i bunden af spiralen til gradvist at blive mere mange-facetterede og opdelt. Dette visualiserer udviklingen i elevernes sproglige opmærksomhed, der med alderen bliver gradvist mere kompleks og dermed er udtryk for en kompleksificering.

Implikationer for sprogfagenes praksisudvikling

Med projektet har jeg søgt at bidrage til at udbrede flersprogethedsdidaktikken til sprogfagenes praksis. Udover at projektets undervisningsmaterialer fra sprogugerne er gjort frit tilgængelige, har jeg bl.a. i samarbejde med forlaget Alinea udgivet undervisningsmaterialet *Sproglige broer* – et online materiale, der udvikler indskolings-, mellemtrins- og udskolingselevers sproglige opmærksomhed via en flersprogethedsdidaktik. Materialet er udgivet til dansk, engelsk, fransk og tysk i 2022/23. Derudover har jeg i samarbejde med Petra Daryai-Hansen udgivet bogen *Flersprogethedsdidaktik* (Daryai-Hansen & Drachmann, 2024), der er en håndgribelig, praksisnær indføring i flersprogethedsdidaktikkens *hvad, hvorfor og hvordan* målrettet lærere og lærerstuderende på tværs af skolens sprogfag.

Læs mere i afhandlingens artikler

1. Drachmann, N. (2023). Flersprogethedsdidaktik og sproglig opmærksomhed – Et læreplansstudie på tværs af sprogfag og klassetrin i den danske grundskole. *Acta Didactica Norden*, 17(1). <https://doi.org/10.5617/adno.9831>
2. Drachmann, N., Haukås, Å., & Lundberg, A. (2023). Identifying pluralistic approaches in language subjects in Denmark, Norway, and Sweden – A comparative curriculum analysis. *Language, Culture and Curriculum*, 36(3), 327-342. <https://doi.org/10.1080/07908318.2022.2156528>
3. Drachmann, N. (2023). ”Jeg kender lidt ordene. Det er en lille smule ligesom mit sprog”: Manifestationer af sproglig opmærksomhed hos tre elever i 1., 5. og 7. klasse. *Nordand – Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning*, 18(2), 92-109. <https://doi.org/10.18261/nordand.18.2.2>
4. Daryai-Hansen, P., Drachmann, N., & Krogager Andersen, L. (under udgivelse). Students’ Language Awareness across Educational Levels in the Context of Plurilingual Education –A Conceptualization. I P. Daryai-Hansen (red.), *From Early Childhood to Adulthood: Plurilingual Education Across Educational Contexts. Transitions, Continuity, and Disruptions* (under udgivelse). Peter Lang.
5. Drachmann, N. (under udgivelse). Plurilingual Education in the Mainstream Language-Teaching Classroom: Students’ Manifestations of Language Awareness in Primary and Lower Secondary School. I P. Daryai-Hansen (red.), *From Early Childhood to Adulthood: Plurilingual Education Across Educational Contexts. Transitions, Continuity, and Disruptions* (under udgivelse). Peter Lang.
6. Daryai-Hansen, P., Drachmann, N., & Krogager Andersen, L. (2024). Conceptualizing Students’ Language Awareness across Educational Levels in the Context of Plurilingual Education: Within- and Cross-Case Findings from Grades 1, 5 and 11. *Language Awareness*, 33(3), 550-569. <https://doi.org/10.1080/09658416.2023.2300268>

Referencer

- Candelier, M., Camilleri-Grima, A., Castellotti, V., de Pietro, J-F., Lörincz, I., Meissner, F-J., Schröder-Sura, A. & Noguero, A. (2010). *FREPA/CARAP. Framework of Reference for Pluralistic Approaches to Languages and Cultures*. Europarådet, European Centre for Modern Languages.
- Daryai-Hansen, P., & Drachmann, N. (2024). *Flersprogethedsdidaktik*. Akademisk Forlag.
- Daryai-Hansen, P., Drachmann, N. & Krogager Andersen, L. (2022). *Rethinking Language Awareness in the Context of Plurilingual Education – a Study across Educational Levels in Denmark*. www.plurilinguaeducation.ku.dk
- Daryai-Hansen, P., Drachmann, N. & Krogager Andersen, L. (2024). Sproglig opmærksomhed i rammen af en flersprogethedsdidaktik – en konceptualisering på tværs af uddannelsesniveauer. *Sprogforum*, 30(1), 40-46. <https://doi.org/10.7146/spr.v30i1.145855>
- Daryai-Hansen, P., Drachmann, N. & Meidell Sigsgaard, A-V. (2019). Flersprogethed i fremmedsprogsskolen. *Sprogforum*, 68, 46-53.
- Mayring, P. (2015). *Qualitative Inhaltsanalyse. Grundlagen und Techniken* (12. udg.). Beltz Verlag.
- Timmermans, S., & Tavory, I. (2012). Theory Construction in Qualitative Research: From Grounded Theory to Abductive Analysis. *Sociological Theory*, 30(3), 167-186.
- van Lier, L. (2004). *The Ecology and Semiotics of Language Learning: A Sociocultural Perspective* (3. udg.). Kluwer Academic Publishers.

Fodnoter

- ¹ Undervisningsmaterialet kan tilgås gratis her: <https://engerom.ku.dk/forskning/centre/flersprogethedsdidaktik/undervisningsmaterialer/>